

Journal of Islamic Law Research

پژوهش‌نامه حقوق اسلامی

A Review of the Role of the Expediency Discernment Council in the Effectiveness of Legislative Criminal Policy in the Islamic Republic of Iran

Authors: Aminollah Zamani | Mohammad Hasan Bagheri Khouzani

Stable URL: <https://doi.org/10.30497/law.2025.247367.3662>

مروری بر نقش مجمع تشخیص مصلحت نظام
در کارآمدی سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران

نویسندگان: امین‌اله زمانی | محمدحسن باقری خوزانی

پیوند دائمی: <https://doi.org/10.30497/law.2025.247367.3662>

Copyright 2025 The Author(s).

Published by *Imam Sadiq University*, Tehran, Iran.

This work is fully Open Access under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license, allowing non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and not modified. *Islamic Law Research* strictly follows the ethical guidelines of the Committee on Publication Ethics (COPE), which all readers, authors, reviewers, and editors are expected to observe and uphold.

A Review of the Role of the Expediency Discernment Council in the Effectiveness of Legislative Criminal Policy in the Islamic Republic of Iran

Aminollah Zamani · Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Crime Prevention and Correctional, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Tehran. Iran. (Corresponding Author) zamani@ujsas.ac.ir

Mohammad Hasan Bagheri Khouzani · PhD in Public Law, Faculty of Law, Theology and Islamic Studies, Islamic Azad University, Najaf Abad, Iran. mohamadhasan92@yahoo.com

Abstract

1. Introduction

Criminal policy encompasses the strategies and measures adopted by governments to address behaviors that contravene social and legal norms. This policy is not limited to punitive measures but extends to preventive approaches, integrating economic, social, and cultural dimensions in crime control. As defined by the French scholar Madame Mireille Delmas-Marty, criminal policy includes "the set of methods through which society organizes its responses to criminal phenomena," highlighting both reactive and proactive strategies in crime prevention.

In the Islamic Republic of Iran, legislative criminal policy is a critical aspect of the broader criminal policy framework, guiding the enactment of laws, classification of offenses, and establishment of punitive measures. This legislative function is not solely within the domain of the Islamic Consultative Assembly (Parliament) but involves other institutions, among which the Expediency Discernment Council holds a significant role.

The Expediency Discernment Council functions as a pivotal institution in the Iranian legal and legislative system, with its primary responsibilities including the resolution of legislative conflicts between the Parliament and the Guardian Council and the formulation of general state policies. Given the Council's authority to intervene in legislative matters, its influence on the formulation and implementation of criminal policy is substantial. By analyzing the extent of the Council's role in shaping legislative criminal policy, this study seeks to assess its effectiveness in formulating systematic and coherent crime-control strategies.

2. Research Question

This study seeks to address the following key research question:

What is the role of the Expediency Discernment Council in the formulation and implementation of legislative criminal policy in the Islamic Republic of Iran?

This central inquiry is further broken down into sub-questions:

To what extent does the Council directly influence legislative criminal policy through its intervention in lawmaking processes?

How does the Council's role in resolving legislative disputes affect the consistency and coherence of criminal laws?

Does the Council's involvement contribute to the effectiveness of crime prevention strategies in Iran?

3. Research Hypothesis

The study is based on the following hypothesis:

The Expediency Discernment Council serves two primary functions in Iran's legislative criminal policy: legislative and supervisory.

This hypothesis is derived from an analysis of the Iranian Constitution and the Council's official functions. The legislative role of the Council is evident in its authority to propose and influence state policies and to resolve conflicts between the Parliament and the Guardian Council. Meanwhile, its supervisory role is reflected in its oversight of legislative developments to ensure alignment with broader national interests.

Given these two functions, the study hypothesizes that the Council's involvement in legislative criminal policy enhances the coherence and efficiency of crime-related laws while simultaneously acting as a regulatory body that ensures legislative decisions align with the broader interests of the state. However, the extent of its effectiveness remains an area for critical analysis.

4. Methodology & Framework, if Applicable

This research adopts a descriptive-analytical approach combined with a doctrinal research method to examine the role of the Expediency Discernment Council in legislative criminal policy. The study relies on legal analysis, constitutional provisions, statutory laws, and relevant legal documents to evaluate the Council's functions within the Iranian legislative system.

5. Results & Discussion

The findings of this study highlight the pivotal role of the Expediency Discernment Council in shaping legislative criminal policy in the Islamic Republic of Iran. The Council's contributions extend beyond its primary function of resolving disputes between the Parliament and the Guardian Council, encompassing broader legislative and supervisory responsibilities that influence Iran's approach to crime prevention, punishment, and legal reform.

One of the most significant aspects of the Council's role is its power to propose general state policies, which serve as legislative frameworks guiding criminal lawmaking. The policies formulated by the Council include major directives on criminalization, decriminalization, prison reform, and crime prevention, which have provided a foundation for legislative initiatives in Parliament. By issuing such guidelines, the Council effectively shapes Iran's legislative response to evolving social and legal challenges.

Additionally, the Council's legislative interventions have resulted in the enactment of key legal instruments addressing criminal phenomena. Notable examples include the Anti-Narcotics Law, which outlines Iran's strict approach to drug-related offenses, and the Law on Aggravated Punishment for Embezzlement, Bribery, and Fraud, which demonstrates the Council's efforts in combating financial crimes. These laws illustrate how the Council's arbitration function not only resolves legislative impasses but also contributes to the development of comprehensive legal strategies to address criminal behavior.

Beyond legislation, the Council plays a supervisory role in ensuring that enacted laws align with the overarching policies of the system. This supervision is conducted through substantive and procedural reviews:

Substantive Review: The Council assesses whether laws passed by Parliament conform to Iran's general state policies. This review includes examining whether legislative acts contradict overarching governance principles or deviate from the pre-established criminal policy guidelines.

Procedural Review: The Council ensures that laws enacted in accordance with system policies are effectively implemented by judicial and executive bodies. This oversight mechanism helps maintain consistency in legislative application and prevents deviations in enforcement.

Despite its significant influence, the Council's role in legislative criminal policy is not without challenges. One major concern is the potential overreach of legislative authority, as the Iranian legal system primarily assigns lawmaking responsibilities to Parliament. While the Council's interventions may be necessary in cases of legislative deadlocks, clear and transparent criteria are needed to define the extent of its involvement in the legislative process.

Furthermore, the effectiveness of criminal policy formulation would benefit from a more structured engagement with experts in criminology and legal reform, ensuring that legislative decisions are informed by empirical research and international best practices.

6. Conclusion

The Expediency Discernment Council serves as a crucial institution in shaping legislative criminal policy in Iran. Its dual role—legislative and supervisory—grants it significant authority in defining legal responses to criminal phenomena. Through its policy recommendations, dispute resolution, and

regulatory oversight, the Council has contributed to the formation and refinement of Iran's criminal legal framework.

However, certain limitations must be addressed to enhance the Council's effectiveness in legislative criminal policymaking. Given that lawmaking is fundamentally the responsibility of Parliament, the Council's intervention should be reserved for exceptional cases where legislative impasses threaten the coherence of the legal system. Establishing clear procedural criteria for intervention would help balance the legislative powers between the Council and Parliament.

Additionally, strengthening the Council's engagement with criminologists and legal experts would improve the quality of its legislative contributions, ensuring that Iran's criminal policy framework is both systematic and adaptable to contemporary challenges. Furthermore, greater emphasis on developmental prevention policies, particularly in education and social reform, could help shift the focus of criminal policy from punitive measures to proactive crime prevention.

Keywords: Criminal Policy, Legislative Criminal Policy, Expediency Discernment Council, General Policies of the System.

مروری بر نقش مجمع تشخیص مصلحت نظام در کارآمدی سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران

امین‌اله زمانی • استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح و تربیت، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
zamani@ujscs.ac.ir
محمدحسن باقری خوزانی • دانش‌آموخته دکتری حقوق عمومی، دانشکده حقوق، الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.
mohamadhasan92@yahoo.com

چکیده

سیاست جنایی تقنینی ناظر بر تحلیل رویکرد قوانین و مقرراتی است که برخورد با پدیده مجرمانه، اعم از جرم و انحراف را سازماندهی می‌کند. مقاله حاضر در صدد پاسخ به این سوال است که مجمع تشخیص مصلحت نظام با وظایف مصرح در اصول یکصد و دهم و یکصد و دوازدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، چه نقشی در کارآمدی قوانین مرتبط با سیاست جنایی ایران داشته و دارد؟ یافته‌های این جستار که با روش توصیفی تحلیلی سامان یافته است، حاکی از این امر است که با دقت در وظایف و عملکرد این نهاد، مشخص می‌شود که مجمع تشخیص مصلحت نظام از دو منظر «تقنینی» و «نظارتی» بر قوانین و مقررات جنایی تاثیرگذار است. از جهت تقنینی، مجمع اقدام به ابتکار سیاست‌های کلی جنایی به عنوان منابع الزامی، و همچنین در برخی از موارد در راستای حل معضل و یا رفع اختلاف میان مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان، قانون‌گذاری جنایی می‌کند. از جهت نظارتی نیز، بررسی مصوبات مجلس که دخیل در سیاست جنایی است، از جهت انطباق با سیاست‌های کلی جنایی بر عهده مجمع تشخیص مصلحت نظام است.

واژگان کلیدی: سیاست جنایی، سیاست جنایی تقنینی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، سیاست‌های کلی نظام.

مقدمه

هر حکومت برای کنترل و پیشگیری از رفتارهای خلاف هنجار اجتماعی و حقوقی خود نیازمند برنامه، خط‌مشی و اقداماتی است که بر اساس ارزش‌های آن جامعه تعیین و اجرا می‌شوند. جامع‌ترین تعریف از سیاست جنایی توسط استاد فرانسوی مادام می‌ری دلماس مرتی^۱ ارائه شده است. از دیدگاه او، سیاست جنایی عبارت است از «مجموعه روش‌هایی که به وسیله آن، بدنه اجتماعی (هیئت اجتماع) پاسخ‌های خود را به پدیده مجرمانه سازمان‌دهی می‌کند» (حسینی، ۱۳۸۳، ص. ۱۴). تعریف مزبور افزون بر رفتارهای واکنشی، بر رفتارهای کنشی و پیشگیرانه در مقابل جرم نیز دلالت دارد و حتی در مبارزه و برخورد با پدیده مجرمانه، تدابیر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را نیز دربرمی‌گیرد (قیاسی، ۱۳۸۵، ص. ۴۱).

اقدامات و برنامه‌های مبارزه با پدیده مجرمانه حسب مورد ممکن است از ناحیه افراد جامعه یا به صورت رسمی از سوی نظام حاکمیتی سامان‌دهی شوند. از این رو سیاست جنایی بر اساس غلبه پاسخ دولتی یا جامعه‌ی به سیاست جنایی دولتی یا جامعه‌ی طبقه‌بندی می‌شود. از لحاظ کاربردی و فرایندی نیز مجموعه تدابیر سیاست جنایی را می‌توان به صورت مراحل تقنینی، قضایی، اجرایی و مشارکتی تبیین و ترسیم کرد. سیاست جنایی قانونی یا تقنینی ناظر بر فعالیت قانون‌گذار و مقررات و قوانینی است که اصول اساسی و برنامه‌های سیاست جنایی را تبیین و تشریح و بر تدابیر قانون‌گذار و مراجع رسمی تقنینی در مورد مبارزه با بزهکاری و کنترل جرم تأکید می‌کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷، ص. ۵۱۵). تعریف و تبیین جرم یا جرم‌زدایی، تبیین مصادیق کیفر یا کیفرزدایی و تعریف و الزام به تدابیر پیشگیرانه و کنترل جرم ناشی از قانونی است که پیش‌تر بر اساس مبانی حاکمیت و توسط مراجع صالح آن به تصویب رسیده‌اند. مجمع تشخیص مصلحت نظام به‌عنوان یکی از نهادهای اساسی جمهوری اسلامی ایران دارای نقش‌های مستقیم و غیرمستقیم در ارائه و تقنین سیاست‌ها و مقررات حوزه سیاست جنایی است. پیشنهاد سیاست‌های کلی به‌عنوان اسناد بالادستی تقنین در جمهوری اسلامی ایران و همچنین حل معضل و اختلاف تقنینی میان مجلس شورای نگهبان مهم‌ترین کارکرد مجمع تشخیص در قانون‌گذاری جمهوری اسلامی ایران شمرده می‌شود. تبیین جایگاه و نقش مجمع تشخیص مصلحت نظام در سیاست جنایی تقنینی اهمیت و

1. Mireille Delmas Marty

ظرفیت این نهاد را در حوزه سیاست‌گذاری جنایی به‌خوبی نشان می‌دهد. تا آنجا که می‌توان از طریق این نهاد، سیاست‌های اساسی جنایی کشور مبتنی بر مطالعات آینده‌نگر را تحت عنوان «سیاست‌های کلی سیاست جنایی»، ترسیم و برای برخورد با پدیده مجرمانه مبتنی بر تحولات اجتماعی برنامه‌ریزی کرد. این مقاله با رویکرد توصیفی-تحلیلی از عملکرد مجمع تشخیص مصلحت نظام، می‌کوشد ضمن تبیین جایگاه مجمع تشخیص مصلحت در سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران - و به‌صورت خاص، سیاست جنایی تقنینی - پیشنهادهای لازم برای نظام‌مند شدن نقش این نهاد در سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران را ارائه کند. تأمل در وظایف مجمع تشخیص مصلحت نظام در اصول مختلف قانون اساسی نشان می‌دهد که این نهاد دو نقش مهم تقنینی و نظارتی در نظام تقنینی جمهوری اسلامی و به‌تبع، سیاست جنایی تقنینی دارد.

پیشینه پژوهش: در ارتباط با مبانی، جایگاه و وظایف مجمع تشخیص مصلحت نظام و نیز در ارتباط با موضوع کلی «سیاست جنایی تقنینی»، تحقیقات و پژوهش‌های متعددی انجام شده است، اما برای نخستین بار در این پژوهش به ارتباط جایگاه این نهاد و نقش آن در سیاست جنایی در نظام جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده است.

روش پژوهش: این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از یافته‌های کتابخانه‌ای (کتاب‌ها و مقالات) و اسناد مرتبط با نهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام، دو کارکرد تقنینی و نظارتی مجمع در سیاست جنایی را تشریح و تبیین می‌کند.

۱. مبانی فقهی و حقوقی تشکیل مجمع تشخیص مصلحت نظام

مصلحت در لغت برگرفته از صلح در برابر مفسده (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص. ۵۱۶) و به معنای کار خیر و نیک، سود، شایستگی و نفع و فایده‌ای که در نتیجه کار نصیب می‌شود (فراهیدی، ۱۴۱۰ق، ج ۳، ص. ۱۱۱۷)، است. با بررسی نظرات برخی فقها درباره مفهوم اصطلاحی مصلحت می‌توان نتیجه گرفت که در تعریف مصلحت، تشخیص صلاح از فساد و خیر از شر، مهم‌ترین عنصر شمرده می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص. ۴۶۶). از این رو با توجه به جهان‌بینی اسلامی، آن چیزی حقیقتاً مصلحت شمرده می‌شود که افزون بر تأمین خیر و صلاح دنیوی انسان‌ها، خیر و صلاح اخروی آن‌ها را نیز فراهم کند (ملک‌افضلی اردکانی، ۱۳۹۵، ص. ۷).

یکی از قواعد مسلم و مهم فقهی که گستره وسیعی دارد، قاعده «تقدیم اهم بر مهم است». دلیل

اصلی این قاعده «حکم عقل» است افزون بر اینکه ادله دیگر فقهی نیز بر آن دلالت دارد (شیرازی حسینی، ۱۴۱۳ق، صص. ۱۴۱-۱۴۶). به موجب این قاعده هرگاه میان دو امر تزامم پیش آید؛ به گونه‌ای که اقدام به یک موضوع مانع دیگری شود، در این صورت باید موضوعی که دارای اهمیت بیشتری است، مقدم داشته شود. حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) معتقدند که حکومت اسلامی چه در موارد تزامم احکام حکومتی با یکدیگر و چه در موارد تعارض مصادیق احکام اولیه با مصادیق خارجی احکام حکومتی که خود قسمتی از حکم اولیه تلقی می‌شود (با این تفاوت که مرجع وضع آن‌ها حاکم و ولی امر مسلمانان است)، می‌تواند با استناد به قاعده اهم و مهم مصالح نظام را تشخیص دهد و بر اساس مصلحت عمل کند (خمینی، ۱۳۷۸، ص. ۴۵۱).

دومین ضابطه مصلحت در حکومت اسلامی بنا بر دیدگاه امام، حفظ اسلام، نظام اسلامی و اجرای احکام شریعت است. ایشان هر موضوعی را که تحقق آن موجب جلوگیری از شکست اسلام و نظام اسلامی شود، مصلحت نظام می‌دانند (خمینی، ۱۳۷۸، ص. ۴۶۴). مصلحت حفظ نظام به عنوان حفظ بیضه الاسلام از امور مورد توجه فقها در همه اعصار بوده است و بنا بر آن، حتی مجوز مقابله و جهاد با حکومت‌های غاصب را اعلام کرده‌اند. امام خمینی (رحمت‌الله علیه) معتقدند هرگاه عملی با حفظ نظام در تعارض قرار گیرد یا خدشه‌ای به اسلام، احکام آن و نظام اسلامی وارد آورد، مصلحت اقتضا می‌کند از آن غفلت نشود و حکم ثانویه‌ای جایگزین آن شود و هر موضوعی اعم از عبادی و غیرعبادی را که مخالف جریان مصالح نظام اسلامی است، تعطیل کرد (خمینی، ۱۳۷۸، ص. ۴۵۲). بنابراین، تدابیر مغایر با احکام اولیه شرع یا قانون اساسی مستند به ضوابط فوق اقتضا می‌کند که در صورت نیاز جامعه اسلامی، مرجع تشخیص مصلحت با استناد به یکی از دو شاخص حفظ نظام و اهم و مهم برای مدت موقت و محدود نه تنها در حوزه مباحثات و تریخیات شرعی، بلکه در حوزه احکام الزام‌آور اولیه، قوانین و احکام الزام‌آور حکومتی وضع کند.

از منظر حقوقی، مبنای مجمع تشخیص مصلحت نظام، اصل ۱۱۲ قانون اساسی است. بر اساس این اصل، در خصوص مصوباتی که مجلس شورای اسلامی با رعایت مصلحت، نظر شورای نگهبان را تأمین نکند، مصوبه برای تشخیص مصلحت به نهاد یادشده ارجاع می‌شود. بنا بر این اصل، تشخیص مصلحت در دو مرحله و به وسیله دو نهاد صورت می‌گیرد. نهاد نخست مجلس شورای اسلامی است که ابتدائاً در مقام بیان مصلحت به رغم مخالفت شورای نگهبان، بر مصوبه خویش

اصرار می‌ورزد و سپس مجمع تشخیص مصلحت در مقام تشخیص مصالح برمی‌آید که تصمیمات این نهاد نیز بر مدار مصلحت نظام اسلامی خواهد بود.

با استناد به اصل یادشده و بر مبنای ماده ۲۰۰ آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، پس از آنکه شورای نگهبان نسبت به مصوبه مجلس اظهار نظر کرد، کمیسیون مربوط نظر خود نسبت به ایرادات شورای نگهبان را مطرح می‌کند و سپس نسبت به مصوبه رأی‌گیری و برای شورا ارسال می‌شود.^۱ در صورتی که شورای نگهبان مصوبه مجلس را تأمین‌کننده نظرات خود نداند، برای سومین بار مصوبه در مجلس مطرح می‌شود. در صورتی که نمایندگان مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام و با علم به نظر شورای نگهبان بر رأی خود باقی باشند، مصوبه یادشده توسط رئیس مجلس برای مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال می‌شود.

مطابق با ماده ۲۱ آیین نامه داخلی مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز ترتیب موضوعات برای تشخیص مصلحت این‌گونه است که پس از اعلام نظر شورای نگهبان نسبت به مغایرت مصوبه مجلس با شرع و قانون اساسی، چنانچه مجلس بر نظر خود باقی بود و با در نظر گرفتن مصلحت نظام، نظر شورای نگهبان را تأمین نکرد، مصوبه برای مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال می‌شود.^۲ در تحلیل و بررسی حقوقی چگونگی ورود مجمع به مصوبات ارجاعی باید گفت آنچه اهمیت دارد، یأس از دستیابی به توافق میان مجلس و شورای نگهبان است. به عبارت دقیق‌تر،

۱. ماده ۲۰۰: پس از بررسی گزارش کمیسیون که در آن نظر شورای نگهبان ملحوظ شده است و پس رأی‌گیری نسبت به آن انجام شده است، مصوبه مجدداً به شورای نگهبان ارسال می‌شود. اگر این مصوبه هنوز وافی به نظرات شورای نگهبان نباشد، مجدداً در مجلس مطرح می‌شود. در صورتی که مجلس با در نظر گرفتن حفظ مصلحت نظام همچنان بر رأی خود باقی باشد، رئیس مجلس مصوبه مذکور را به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال می‌دارد. مجمع موظف است تنها در موارد اختلاف و دیگر موارد مربوط به آن اظهار نظر قطعی و گزارش آن را برای طی مراحل بعدی به رئیس مجلس اعلام کند.

۲. ماده ۲۱: موضوعات به تشخیص مصلحت پس از طی مراحل زیر قابل طرح در مجمع‌اند.
مصوبه مجلس شورای اسلامی برای اظهار نظر به شورای نگهبان فرستاده می‌شود. شورای نگهبان چنانچه آن را خلاف موازین شرع یا قانون اساسی تشخیص دهد، نظر خود را به مجلس شورای اسلامی اعلام می‌کند. چنانچه مجلس شورای اسلامی بر نظر خود باقی بود و با اعلام رأی، ضمن در نظر گرفتن مصلحت نظام، نظر شورای نگهبان را تأمین نکرد و در نتیجه، تعارض پیش آمد، مصوبه به همراه گزارش جامع و مکتوب نظر شورای نگهبان و دلیل اصرار مجلس شورای اسلامی بر نظر مصلحتی خود (ارسال صورت مذاکرات) برای مجمع تشخیص مصلحت فرستاده می‌شود. رئیس جمهوری نیز می‌تواند رسیدگی مصوبه را از مجمع بخواهد. رئیس مجمع هم در مواردی که الزم بدانند، مصوبه مورد تعارض را در دستور مجمع قرار می‌دهد.

مجمع هنگامی وارد جریان قانون‌گذاری می‌شود که نمایندگان مجلس با علم به مخالفت شورای نگهبان با مفاد مصوبه خویش، بر تصویب آن اصرار می‌ورزند. دبیر شورای نگهبان در سال ۱۳۷۵ در مورد چگونگی اجرای اصل ۱۱۲ قانون اساسی بیان می‌دارد که ارجاع موضوع از ناحیه رئیس مجلس و تشخیص کمیسیون حتی با اطلاع مجلس کافی نیست و لازم است مصوبه پس از تأیید دستیابی به راه‌حل مناسب برای تأمین نظر شورا و رأی مجلس به مجمع تشخیص مصلحت ارجاع شود (مرکز تحقیقات شورای نگهبان، ۱۳۸۹، ص. ۴۸۹).

در مقام جمع‌بندی در این قسمت باید گفت بر اساس ادله فقهی، حقوقی و سیر تاریخی تشکیل مجمع و دستورات حضرت امام خمینی و ورود نهاد تشخیص مصلحت به قانون اساسی، مورد تأیید رهبری و مجموعه راهنمایی‌ها و ارشادات معظم‌له در سیر حرکت مجمع تشخیص مصلحت نظام در راستای تشخیص مصلحت، نشان‌دهنده تفویض این امر به نهاد مجمع تشخیص مصلحت نظام است. در واقع، رهبری اختیار تشخیص مصلحت نظام را به این نهاد سپرده است (اداره کل امور فرهنگی و روابط عمومی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۱، ص. ۸۵۰) در نتیجه، می‌توان گفت مصوبات مجمع تشخیص مصلحت در مقام رفع تعارض، حکم حکومتی شمرده می‌شود (ارسطا، ۱۳۸۹، ص. ۴۰).

۲. کارکرد تقنینی مجمع تشخیص مصلحت نظام در سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی

منظور از کارکرد تقنینی این است که مصوبات مجمع، مبنا و منشأ قانون‌گذاری و مبنای استناد قوانین و مقررات دیگر نهادها و اشخاص قرار گیرد. به عبارت دیگر، مصوبات مجمع به‌عنوان اسناد بالادستی، منبع الزامی دیگر مقررات و نیز رفتارهای اجرایی و قضایی در نظام جمهوری اسلامی ایران در سامان‌دهی برخورد با پدیده مجرمانه خواهد بود و از آن‌رو که اعضای مجمع تشخیص مصلحت نظام توسط رهبری تعیین می‌شوند، مصوبات این مجمع در واقع از اختیارات حکومتی ولی فقیه ناشی می‌شود. به تعبیری می‌توان از این احکام به‌عنوان احکام حکومتی یاد کرد (ارسطا، ۱۳۸۹ ب، ص. ۲۹۱). بنابراین، نتیجه پذیرش کارکرد تقنینی، عدم اعتبار مقررات، تصمیمات و اعمال غیرمنطبق یا مغایر با مصوبات کلی مجمع تشخیص مصلحت خواهد بود. بعد دیگر کارکرد تقنینی، جنبه قانون‌گذاری است. از این‌رو مجمع با تصویب قانون، نظم عمومی برای جامعه و تابعان حقوق ایجاد می‌کند. بنابراین، مجموعه وظایف و عملکرد مجمع نشان می‌دهد که در دو حوزه سیاست‌گذاری کلی و قانون‌گذاری، کارکرد تقنینی در نظام جمهوری اسلامی ایران دارد.

۲.۱. ابتکار و پیشنهاد در سیاست‌گذاری جنایی (منبع الزامی قانون‌گذاری جنایی)

مقصود از ابتکار قانون، «حق ابداع و پیشنهاد متنی در جهت وضع قانون جدید یا اصلاح قانون موجود است» (قاضی، ۱۳۸۳، ص. ۴۳۱). از این منظر می‌توان ابداع و پیشنهاد «سیاست» و «سیاست‌گذاری» را به معنای ابتکار در سیاست‌گذاری دانست. سیاست جنایی تقنینی تنها مشتمل بر قانون‌گذاری جنایی نیست، بلکه سیاست‌ها و برنامه‌هایی را که در راستای عملکرد نهادهای مرتبط با سیاست جنایی و با هدف برخورد و مبارزه با پدیده مجرمانه صورت می‌گیرد نیز شامل می‌شود. در نظام جمهوری اسلامی ایران، این سیاست‌ها و تدابیر با درجات مختلف و از طریق نهادهای متعدد صادر می‌شود. برخی از این سیاست‌ها، خط‌مشی‌های کلی نظام هستند که به‌عنوان اسناد بالادستی شمرده می‌شوند و مبنای تقنین و اجرا در نظام عدالت کیفری قرار می‌گیرند. برخی نیز در سطح محدود جغرافیایی (محلی) یا فرهنگی و اجتماعی اعمال می‌شوند. مجمع تشخیص مصلحت نظام، شوراهای و نیز مراکز علمی و دانشگاهی نقش اساسی در سیاست‌گذاری جنایی در جمهوری اسلامی ایران دارند. مطابق با بند ۱ اصل ۱۱۰ قانون اساسی، مقام رهبری پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام، سیاست‌های کلی نظام را تعیین و ابلاغ می‌کند. از این‌رو مجمع تشخیص مصلحت نظام، سیاست‌های کلی نظام به‌عنوان اسناد بالادستی شمرده می‌شود. سیاست‌های کلی نظام نسبت به قوانین و مقررات و استانداردها از شمول بیشتری برخوردار هستند و ناظر بر تصمیمات و اقداماتی کلی هستند که بر اساس مصالح کلی نظام به‌عنوان سند راهبردی و بالادستی مدیریت اجرایی و تقنینی کشور تلقی می‌شود (زارعی، ۱۳۸۳، ص. ۳۲۹) و از آنجاکه تابع شرایط عمومی و اقتضائات جامعه و ضرورت‌های اجتماعی، اقتصادی و... هستند، از انعطاف‌پذیری برخوردار و ممکن است در هر دوره‌ای با تغییرات و دگرگونی‌هایی مواجه شوند (عمید زنجانی، ۱۳۸۵، ص. ۶۴۰). این سیاست‌ها باید در تدوین قوانین و مقررات اجرایی، تقنینی و قضایی مدنظر قرار گیرند و به‌صورت غیرمستقیم بر نظام حقوقی کشور تأثیرگذار هستند (امیرارجمند، ۱۳۸۱، ص. ۸۳). بخشی از سیاست‌های کلی پیشنهادی مجمع تشخیص مصلحت مربوط به برنامه‌ها و راهبردهای کنترل پدیده مجرمانه است که می‌توان از آن‌ها به‌عنوان سیاست‌های کلی جنایی یا سیاست‌های کلی «سیاست جنایی» یاد کرد. این سیاست‌ها مبنای تصویب قوانین و مقررات عادی از جمله قوانین برنامه‌ها و نیز معیار سنجش عملکرد دیگر نهادهای وظیفه‌دار در حوزه کنترل و برخورد با پدیده مجرمانه هستند. مجمع تشخیص می‌تواند در همه امور

مرتبط با موضوع «جرم و بزهکاری» سیاست‌گذاری کند، اما تحلیل سیاست‌های کلی مصوب و ابلاغی تاکنون تنها بخشی از سیاست‌گذاری جنایی را تأمین کرده است.

۲.۱.۱. ابتکار و پیشنهاد سیاست‌های کلی جنایی تقنینی (جرم‌انگاری و جرم‌زدایی)

مجمع تشخیص مصلحت نظام در راستای سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌ها، رفتارهای جدید خلاف نظم عمومی را پیش‌بینی و راهکارهای کلی مبارزه و کنترل آن‌ها را پیشنهاد می‌کند. برخی از پیشنهادها، در راستای توصیه‌های جرم‌انگاری یا جرم‌زدایی از رفتارهای اجتماعی بوده است. این وظیفه مجمع به دنبال تغییر شرایط اجتماعی و هنجاری جامعه است. در دهه ۱۳۷۰، شاهد ورود فناوری‌های نوین به فضای اجتماعی و دولتی کشور بودیم که برخی از رفتارهای مرتبط با این فناوری‌ها از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام به‌عنوان سیاست‌های کلی، توصیه به جرم‌انگاری شده‌اند. در سیاست‌های کلی نظام در بخش شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۷/۷/۱۱، بر ایجاد و تقویت نظام حقوقی و قضایی متناسب در راستای مقابله کارآمد با جرائم سازمان‌یافته الکترونیکی تأکید شده است.^۱

در بند ۵-۶ سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران در مورد «پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه» مصوب ۱۳۸۴/۲/۳، موضوع تهیه و تصویب قوانین و مقررات لازم برای جرم و تخلف شناختن ساخت‌وسازهای غیرفنی به‌عنوان یکی از سیاست‌های کلی پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث غیرمترقبه تصویب شده است. یکی از موضوعاتی که مجمع تشخیص مصلحت نظام، نسبت به آن توصیه به جرم‌انگاری کرده است، مبارزه با مواد مخدر و مواد روان‌گردان است. به دلیل اهمیت این موضوع، مجمع، سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر را پیشنهاد داده که در این سیاست‌ها، به جرم‌انگاری مواد مخدر و روان‌گردان توصیه شده و تنها مصارف علمی، پزشکی، صنعتی و نیز مصرف در راستای برنامه‌های مصوب درمان و کاهش آسیب را جایز دانسته است.^۲

از سوی دیگر، مجمع تشخیص مصلحت نظام گاه در راستای اتخاذ سیاست‌های اساسی و کلی

۱. بند ۵ سیاست‌های کلی نظام در بخش شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۷/۷/۱۱.

۲. بند ۵ سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر ابلاغی توسط مقام معظم رهبری (۱۳۸۵/۷/۱۲).

به‌عنوان یک برنامه کلان، رویکردی کلی را به سازمان‌های ذی‌ربط ابلاغ می‌کند. یکی از این رویکردها که در دهه ۱۳۸۰ به‌عنوان سیاست کلی مورد توجه مجمع تشخیص مصلحت قرار گرفته، موضوع «جرم‌زدایی» و «کیفرزدایی» بوده است. این مهم به‌عنوان سیاست اساسی ابلاغ شده و به‌طورکلی به بازنگری قوانین با هدف کاهش عناوین مجرمانه و کاهش استفاده از مجازات زندان تأکید کرده است.^۱

از دیگر سیاست‌های کلی مجمع در حوزه سیاست جنایی که منجر به تحولات نسبتاً خوبی در نظام قضایی جمهوری اسلامی ایران در دهه ۱۳۸۰ شد، گرایش‌های حبس‌زدایی و سیاست‌های اصلاح و درمان بوده است. مطابق با بندهای ۱۲ و ۱۳ سیاست‌های کلی قضایی پنج‌ساله مصوب ۱۳۸۸/۹/۲، اتخاذ تدابیر لازم در استفاده از مجازات زندان با رویکرد حبس‌زدایی و نیز اهتمام در اصلاح امور زندان‌ها و زندانیان به‌عنوان سیاست‌های کلی قضایی ابلاغ شده است. در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه در راستای رویکرد حبس‌زدایی و اصلاح زندان‌ها، «بازنگری در قوانین جزایی به‌منظور کاستن از محکومیت به حبس و تبدیل آن به مجازات دیگر و متناسب‌سازی مجازات با جرائم»^۲ و «بهبود بخشیدن به وضعیت زندان‌ها و بازداشتگاه‌ها» به‌عنوان سیاست‌های کلی مورد ملاحظه قرار گرفتند.^۳

این سیاست‌ها زمینه تغییرات مناسب و اصلاحات لازم در قوانین کیفری از جمله تصویب دو قانون مادر یعنی قانون مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری در سال ۱۳۹۲ شد.

۲.۱.۲. ابتکار و پیشنهاد سیاست‌های کلی پیشگیری از پدیده مجرمانه (اجتماعی و وضعی)

پیشگیری از جرم ناظر به طیف وسیعی از روش‌هایی است که با حضور یا عدم حضور نظام عدالت کیفری به دنبال دفع پدیده مجرمانه است (تایلی، ۱۳۹۵، ص. ۳۰). حسب اینکه روش‌های مزبور بر شخصیت و تربیت فرد مؤثر باشد یا اینکه صرف‌نظر از توجه به شخصیت بزهدکار، به دنبال حمایت از موضوع جرم و سیبیل مجرمانه باشند، به پیشگیری اجتماعی و وضعی تقسیم می‌شوند.

۱. بند ۱۴ سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری در خصوص امنیت قضایی مصوب ۱۳۸۱/۷/۲۸.

۲. بند ۶۴ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه (۱۳۹۴/۴/۹).

۳. بند ۶۵ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه (۱۳۹۴/۴/۹).

پیشگیری اجتماعی ناظر بر تغییرات و اصلاحات فردی و محیطی و به دنبال جامعه‌پذیری و هماهنگ کردن فرد و مجرم با هنجارهای اجتماعی است که در نهاد خانواده و گروه‌های اجتماعی پیرامونی فرد مانند مدرسه، محله، دانشگاه و... صورت می‌پذیرد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷، ص. ۱۲۷۰). پیشگیری وضعی بدون اثرگذاری بر شخصیت و تربیت فرد به دنبال تغییر در موقعیت‌های ماقبل بزهکاری و شرایط محیطی و بیرونی سبیل مجرمانه است (پاک‌نهاد، ۱۳۸۸، ص. ۲۴۱). با توجه به مشکلات اجتماعی و فرهنگی، پیشگیری اجتماعی از دهه ۱۳۷۰ در نظام جمهوری اسلامی ایران مدنظر مسئولین قرار می‌گیرد. موضوع اشتغال جوانان و ایجاد زمینه‌های پیشرفت معنوی و علمی برای آن‌ها و برطرف کردن مشکلاتی مانند ازدواج از مهم‌ترین سیاست‌های کلی فرهنگی مصوب در این دوران است. در این دوره، سیاست‌گذاران جمهوری اسلامی ایران نسبت به تقویت نهاد خانواده و جایگاه زن توجه ویژه‌ای داشتند و تأکید بر این موضوعات به‌عنوان سیاست‌های کلی، تلاشی برای پیشگیری و مبارزه با آسیب‌های اجتماعی بود.^۱

جمهوری اسلامی ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی خود با بزرگ‌ترین تولیدکنندگان مواد مخدر، یکی از بزه‌دیدگان جرائم مواد مخدر و روان‌گردان بوده و تاکنون هزینه‌های مادی، فرهنگی و امنیتی زیادی را در مبارزه با این پدیده مجرمانه متحمل شده است. به نظر می‌رسد که دهه ۱۳۸۰، تلاش جمهوری اسلامی ایران بر کاهش تقاضا و پیشگیری از مصرف و توزیع مواد مخدر بوده؛ به‌گونه‌ای که یک بخش از سیاست‌های کلی نظام با عنوان «مبارزه با مواد مخدر» تصویب و ابلاغ شده است. این سیاست‌ها به‌طورکلی بر اتخاذ برنامه‌های پیشگیری اجتماعی و وضعی در نهادهای دولتی و غیردولتی و نیز آموزش و اقدامات فرهنگی تأکید کرده است.^۲

در سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه به اصلاح نظام اداری و قضایی در راستای پیشگیری از فساد اداری و مبارزه با آن اشاره شده است. بهبود خدمت‌رسانی به مردم، تأمین کرامت و

۱. بندهای ۲۴ و ۲۵ سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله سوم مصوب ۱۳۷۸/۳/۱ ابلاغی مقام معظم رهبری.

۲. بند ۴ سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر ابلاغی توسط مقام معظم رهبری (۱۳۸۵/۷/۱۲):

«اتخاذ راهکارهای پیشگیرانه در مقابله با تهدیدات و آسیب‌های ناشی از مواد مخدر و روان‌گردان با بهره‌گیری از امکانات دولتی و غیردولتی با تأکید بر تقویت باورهای دینی مردم و اقدامات فرهنگی، هنری، ورزشی، آموزشی و تبلیغاتی در محیط خانواده، کار، آموزش و تربیت و مراکز فرهنگی و عمومی».

معیشت کارکنان، به‌کارگیری مدیران و قضات لایق و امین و تأمین شغلی آنان، حذف یا ادغام مدیریت‌های موازی و تأکید بر تمرکززدایی در حوزه‌های اداری و اجرایی از دیگر توصیه‌های این سیاست‌هاست.^۱ در بند ۲۷ این سیاست‌ها، بر توسعه نظم و امنیت عمومی و پیشگیری و مقابله مؤثر با جرائم و مفاسد اجتماعی و امنیتی از طریق تقویت و هماهنگی دستگاه‌های قضایی، امنیتی و نظامی و توجه جدی در تخصیص منابع به وظایف مربوط به حاکمیت دولت تأکید شده است. از سیاست‌های کلی وضعی برای پیشگیری از جرم می‌توان به مفاد بند ۴۶ سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه استناد کرد که به‌منظور پیشگیری از ارتکاب جرائم بانکی و بیمه‌ای ابلاغ شده است.^۲ در ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه در چهارچوب سند چشم‌انداز بیست‌ساله مصوب ۱۳۸۷/۱/۲۱، بر پیشگیری‌های وضعی و اجتماعی در عرصه ناهنجاری‌های عمومی از جمله مواد مخدر تأکید شده است. بند ۲-۲۰ توصیه کرده است که مناطق حاشیه‌نشین سامان‌دهی شوند و پیشگیری و کنترل ناهنجاری‌های عمومی در این مناطق صورت پذیرد.^۳ در بند ۶-۳۵ سیاست‌های یادشده، توسعه نظام‌های پیشگیری از آسیب‌های فردی و اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است.

با این حال، اصطلاح «پیشگیری از وقوع جرم»، برای نخستین بار در سیاست کلی قضایی پنج‌ساله ابلاغ‌شده توسط مقام معظم رهبری (۱۳۸۸/۹/۲) مطرح شد. به‌موجب بند ۳۰ این سیاست‌ها، به قوه قضائیه ابلاغ شده است که اهتمام لازم را برای پیشگیری از وقوع جرم اتخاذ کند

۱. بند ۱۷ سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه.

۲. بند ۴۶ سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه:

«- ارتقای بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور با تأکید بر کارایی، شفافیت، سلامت و بهره‌مندی از فناوری‌های نوین.

- ایجاد اعتماد و حمایت از سرمایه‌گذاران با حفظ مسئولیت‌پذیری آنان.

- تشویق رقابت و پیشگیری از وقوع بحران‌ها و مقابله با جرم‌های مالی».

۳. بند ۲۰ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه در چهارچوب سند چشم‌انداز بیست‌ساله (۱۳۸۷/۱۰/۲۱) اشعار می‌دارد:

«۲-۱. مبارزه همه‌جانبه با مواد مخدر و روان‌گردان و اهتمام به اجرای سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر.

۲-۲. سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین و پیشگیری و کنترل ناهنجاری‌های عمومی ناشی از آن.

۲۰-۳. استفاده از ابزارهای فرهنگی، آموزشی و رسانه‌ها برای پیشگیری و مقابله با ناهنجاری‌های فرهنگی و اجتماعی».

و دیگر دستگاه‌ها را نیز ملزم به همکاری در این زمینه کرده است.

تحول در نظام آموزش و پرورش و تربیت دانش‌آموزان مسئولیت‌پذیر، قانون‌گرا، خلاق، ظلم‌ستیز، جمع‌گرا و خودباور^۱ و نیز ارتقای سلامت جسمی و روحی معلمان و دانش‌آموزان و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی^۲ را می‌توان از مهم‌ترین مؤلفه‌های پیشگیری اجتماعی جامعه‌محور قلمداد کرد. جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی^۳ و همچنین، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه اعتیاد و ارتقای امید به زندگی جمعیت^۴ از دیگر سیاست‌های کلی پیشگیرانه نظام جمهوری اسلامی ایران است. درنهایت، با توجه به ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم در تاریخ ۱۳۹۴/۴/۹، می‌توان سیاست‌های کلی زیر را به‌عنوان مهم‌ترین سیاست‌های پیشگیرانه در حوزه سیاست جنایی در نظر گرفت:

«۳۹. ارتقای سلامت اداری و اقتصادی و مبارزه با فساد در این عرصه با تدوین راهبرد ملی مبارزه با فساد و تصویب قوانین مربوط.

۴۸. هویت‌بخشی به سیمای شهر و روستا و بازآفرینی و روزآمدسازی معماری اسلامی-ایرانی.

۴۹. سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین و پیشگیری و کنترل ناهنجاری‌های عمومی ناشی از آن.

۵۶. برنامه‌ریزی برای کاهش جرم و جنایت با هدف کاهش ۱۰ درصدی سالانه مصادیق مهم آن.»

۵۷. مبارزه همه‌جانبه با مواد مخدر و روان‌گردان‌ها در چهارچوب سیاست‌های کلی ابلاغی و مدیریت مصرف با هدف کاهش ۲۵ درصدی اعتیاد تا پایان برنامه.

۵۸. پیشگیری و مقابله با قاچاق کالا و ارز از مبادی ورودی تا محل عرضه آن در بازار.

۳.۱.۲. ابتکار و پیشنهاد سیاست‌های کلی جنایی قضایی و اجرایی

سیاست جنایی قضایی به تصمیم‌ها و رویه‌های دادگاه‌ها در برخورد با پدیده مجرمانه و رسیدگی قضایی آن‌ها اطلاق می‌شود (لازرز، ۱۳۹۰، ص. ۱۳۴). در حوزه سیاست جنایی قضایی می‌توان به سیاست قطعیت رسیدگی به جرائم و مسائل اقتصادی و اتقان و استناد احکام صادره در مورد

۱. بند ۱ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور ۱۳۹۲/۲/۵.

۲. بند ۲-۵ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور ۱۳۹۲/۲/۵.

۳. بند ۱۹ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۹۲/۱۱/۳۰.

۴. بند ۶ سیاست‌های کلی جمعیت ابلاغی ۱۳۹۳/۲/۳۰.

این جرائم مندرج در سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران در مورد «امنیت اقتصادی» (۱۳۷۹/۱۱/۳) اشاره کرد. نظارت دقیق و قانونمند بر کار قضات و برخورد قانونی با تخلفات قضایی از دیگر سیاست‌های کلی جنایی قضایی شمرده می‌شود.^۱

در ارتباط با سیاست‌های کلی جنایی اجرایی - که ناظر بر روش اجرای رویکردهای مبارزه با جرم از سوی نظام عدالت کیفری و به‌ویژه پلیس است - تنها می‌توان به مواردی در سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر ابلاغی توسط مقام معظم رهبری (۱۳۸۵/۷/۱۲) اشاره کرد که در راستای تقویت ضابطان مبارزه با مواد مخدر تدوین شده است. مهم‌ترین این سیاست‌ها به شرح زیر است.

۱. مبارزه فراگیر و قاطع علیه همه فعالیت‌ها و اقدامات غیرقانونی مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان و پیش‌سازهای آن‌ها از قبیل کشت، تولید، ورود، صدور، نگهداری و عرضه مواد.
۲. تقویت، توسعه، تجهیز و استفاده فراگیر از امکانات اطلاعاتی، نظامی، انتظامی و قضایی برای شناسایی و تعقیب و انهدام شبکه‌ها و مقابله با عوامل اصلی داخلی و بین‌المللی مرتبط با مواد مخدر و انواع روان‌گردان‌ها و پیش‌سازهای آن‌ها.
۳. تقویت، تجهیز و توسعه یگان‌ها و مکانیزه کردن سیستم‌های کنترلی و تمرکز اطلاعات به‌منظور کنترل مرزها و مبادی ورودی کشور و جلوگیری از اقدامات غیرقانونی مرتبط با مواد مخدر، روان‌گردان و پیش‌سازهای آن‌ها و تقویت ساختار تخصصی مبارزه با مواد مخدر در نیروی انتظامی و دیگر دستگاه‌های ذی‌ربط.

۲.۱.۴. ابتکار و پیشنهاد سیاست‌های کلی جنایی مشارکتی

سیاست جنایی مشارکتی به دنبال تضمین امنیت از طریق همکاری میان نهادهای رسمی و جامعه‌ی با سازوکارهای «پیشگیرانه، سرکوب کیفری و بازسازی اجتماعی بزه‌کاران» است (جمشیدی، ۱۳۹۰، ص. ۲۶). سیاست‌های کلی در راستای جامعه‌ی کردن سیاست جنایی، بر مشارکت جامعه در پیشگیری و مبارزه با پدیده مجرمانه تأکید می‌کند. در بند ۹ سیاست‌های کلی مبارزه با

۱. بند ۷ مصوبه مورخ ۱۳۸۴/۱۲/۲۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام در خصوص سیاست‌های کلی نظام برای حفظ شأن و استقلال قضات.

مواد مخدر ابلاغی توسط مقام معظم رهبری (۱۳۸۵/۷/۱۲) توصیه شده است که تدابیر لازم برای حضور و مشارکت جدی مردم و خانواده‌ها و نیز حمایت از تشکل‌های مردمی در زمینه‌های پیشگیری، کاهش آسیب و درمان معتادان اتخاذ شود.

«تقویت نقش مردم و اطلاعات مردمی در پیشگیری از تحرکات ضد امنیتی»^۱ و همچنین، «اهتمام به حضور نیروهای مردمی در امنیت و دفاع از کشور و انقلاب با تقویت کمی و کیفی بسیج مستضعفان»^۲ از دیگر سیاست‌های کلی در حوزه مشارکتی و جامعه‌ی است. از سوی دیگر، نظام جمهوری اسلامی ایران درصدد تعامل با سیاست جنایی بین‌المللی است تا بتواند در حل برخی از جرائم فراملی مشارکت بین‌المللی داشته باشد. به همین خاطر، «تقویت و ارتقای دیپلماسی منطقه‌ای و بین‌المللی مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان»^۳ به‌عنوان سیاست‌های کلی جمهوری اسلامی ایران در سطح تعاملات بین‌المللی تصویب و ابلاغ شده است.

۲.۲. ابتکار در قانون‌گذاری جنایی

مجمع تشخیص مصلحت نظام در راستای دو وظیفه اساسی خود یعنی حل معضله‌های نظام و نیز تشخیص مصلحت در مواردی که مجلس شورای اسلامی نظر شورای نگهبان را تأمین نکند، اقدام به تقنین کرده است. این مقررات جزو مصوبات رسمی کشور و برای نهادها و اشخاص لازم‌الاجرا هستند.

۲.۲.۱. قانون‌گذاری جنایی در مقام حل معضل

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران وظایف قوا و تکالیف آن‌ها مشخص شده است. باین‌حال،

۱. بند ۱-۴۴ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه در چهارچوب سند چشم‌انداز بیست‌ساله مصوب ۱۳۸۷/۱۰/۲۱.

۲. بند ۲-۴۵ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه در چهارچوب سند چشم‌انداز بیست‌ساله مصوب ۱۳۸۷/۱۰/۲۱.

۳. بند ۸ سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر ابلاغی توسط مقام معظم رهبری (۱۳۸۵/۷/۱۲):

«تقویت و ارتقای دیپلماسی منطقه‌ای و بین‌المللی مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان با:

- هدفمند کردن مناسبات.

- مشارکت فعال در تصمیم‌سازی‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات مربوط.

- بهره‌برداری از تجارب و امکانات فنی، پشتیبانی و اقتصادی کشورهای دیگر و سازمان‌های بین‌المللی.

- فراهم کردن زمینه اقدام مشترک در جلوگیری از ترانزیت غیرقانونی مواد مخدر».

در بعضی موارد برخی مشکلات و مسائل فوق‌العاده‌ای ایجاد می‌شود که نیازمند تصمیم فوق‌العاده است (هاشمی، ۱۳۷۵، ج ۲، ص. ۸۹). در همین راستا، قانون‌گذار اساسی جمهوری اسلامی ایران در بند ۸ اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، یکی از اختیارات رهبر را «حل معضله‌های نظام که از طرق عادی قابل حل نیست، از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام» دانسته است. با توجه به اینکه معضله‌های نظام به صورت عام آورده شده است، شامل همه امور اعم از تقنینی، اجرایی، قضایی و... می‌شود که از طریق عادی قابل حل نیستند. حل این مشکلات از دو حال خارج نیست؛ یا اینکه راه‌حل قانونی دارد یا اینکه حل آن‌ها خارج از قانون است. در صورت نخست، رهبر موظف است از راه‌های قانونی (ارسطا، ۱۳۸۹، ب، صص. ۱۱۵-۱۴۴) و در حالت دوم یعنی زمانی که حل مشکل پیش‌آمده بر اساس مقررات و قوانین امکان‌پذیر نیست، می‌تواند بر اساس اختیارات حکومتی و از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام، آن را حل و فصل کند (عمید زنجانی، ۱۳۸۵، ص. ۶۵۷). بنابراین، مجمع تشخیص مصلحت در مواردی که حل معضله به شکل تقنین است، می‌تواند اقدام به ابتکار قانون و تصویب آن کند. از این رو این دیدگاه که مجمع نمی‌تواند به صورت مستقل اقدام به تقنین کند ریال محل تأمل است (برای نظر مخالف ر. ک به: ملک‌افضلی اردکانی، ۱۳۸۶، ص. ۸۳). مطابق با نظریه تفسیری شورای نگهبان، «هیچ‌کدام از مراجع قانون‌گذاری و نظارتی نیز حق رد و ابطال و نقض و فسخ مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام را ندارند، اما در صورتی که مصوبه مجمع مصلحت مربوط به اختلاف نظر شورای نگهبان و مجلس شورای اسلامی بوده، مجلس پس از گذشت زمان معتدبه که تغییر مصلحت موجه باشد، حق طرح و تصویب قانون مغایر را دارد و در مواردی که موضوع به‌عنوان معضله از طرف مقام معظم رهبری به مجمع ارسال شده باشد، در صورت استعلام از مقام معظم رهبری و عدم مخالفت معظم‌له، موضوع قابل طرح در مجلس شورای اسلامی است»^۱. همچنین، مجمع نمی‌تواند به صورت مستقل قانون مصوب خود را توسعه و تضييق کند، اما تفسیر قوانین مصوبه مجمع با خود مجمع است.^۲

۱. نظریه شماره ۷۵۴۷/۸۳/۳۰ مورخ ۱۳۸۳/۳/۱۶ شورای نگهبان.

۲. نظریه شماره ۴۵۷۵ مورخ ۱۳۷۲/۳/۳ شورای نگهبان.

یکی از مهم‌ترین معضله‌های نظام جمهوری اسلامی ایران، مبارزه با پدیده مواد مخدر است که در سال ۱۳۶۷، مجمع تشخیص مصلحت نظام به استناد حل یکی از معضلات نظام، قانون مبارزه با مواد مخدر را تصویب کرد که یکی از ابتکارات مهم قانون‌گذاری مجمع در زمینه سیاست جنایی بوده است. مطابق ماده ۱ این قانون، کشت، تولید، واردات، صادرات، حمل، نگهداری، خرید، توزیع، فروش مواد مخدر و نیز استعمال آن، تولید آلات و ادوات تولید و استعمال مواد مخدر، همکاری با مجرمان و متهمان مواد مخدر و محو و اخفای ادله جرم، جرم‌انگاری شده است که به موجب مواد بعدی و بر اساس میزان مواد مخدر، مجازات هریک تعیین شده است. مطابق ماده ۱۷ این قانون، مجازات معتاد، جزای نقدی، حبس، شلاق و در صورت مأمور دولتی بودن، انفصال از خدمات دولتی تعیین شده است.

از آنجاکه هیچ نهاد یا مرجعی حق فسخ، ابطال یا اصلاح مصوبات مجمع را ندارد، اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در سال‌های بعد نیز توسط مجمع به‌عنوان معضل، چندین بار صورت گرفته است. اصلاح ماده ۳۵ این قانون در تاریخ ۱۳۶۷/۹/۲۲، اصلاح برخی از مواد قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق ماده ۳۲ مکرر در تاریخ ۱۳۶۸/۵/۱۰، اصلاح ماده ۳۳ در تاریخ ۱۳۶۸/۸/۳، اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در تاریخ ۱۳۷۶/۸/۱۷، اصلاح ماده ۲۹ قانون مبارزه با مواد مخدر در تاریخ ۱۳۸۶/۸/۱۷ و اصلاحیه قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ در تاریخ ۱۳۸۹/۵/۹، مهم‌ترین اصلاحیه‌های این قانون تاکنون بوده است. به‌موجب اصلاحات اخیر، معتادانی که به مراکز مجاز دولتی، غیردولتی، خصوصی یا سازمان‌های مردم‌نهاد برای درمان و کاهش آسیب، مراجعه و اقدام به ترک اعتیاد کنند، از تعقیب کیفری معاف خواهند شد. مطابق این اصلاحات تنها معتادانی که مبادرت به درمان یا ترک اعتیاد نکنند، مجرم تلقی می‌شوند^۱. با این حال، با توجه به تجویز اصلاح این قانون توسط مجلس شورای اسلامی در ماده ۴۵ آن، مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۹۶ تغییراتی را در خصوص تعدیل مجازات اعدام برای مرتکبان انجام داد که به‌موجب آن، صدور حکم اعدام تنها در صورت شرایط افساد فی الارض یعنی مسلحانه بودن یا سازمان‌یافتگی بودن رفتار جایز دانسته است^۲.

۱. ماده ۱۵ اصلاحیه قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ مصوب ۱۳۸۹/۵/۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۲. قانون الحاق یک ماده به قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۹۶/۷/۱۲.

تاکنون نیز مجمع تشخیص مصلحت در راستای حل برخی از معضله‌های نظام در حوزه سیاست جنایی اقدام به تصویب مقرراتی کرده است که برخی از مهم‌ترین آن‌ها موارد زیر است.

قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و وارد کنندگان، توزیع‌کنندگان و مصرف‌کنندگان اسکناس مجعول مصوب ۱۳۶۸/۱/۲۹، قانون واگذاری اختیار در امر تعزیرات حکومتی به مجمع تشخیص مصلحت نظام مصوب ۱۳۶۷/۶/۲۰، قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳، قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳، قانون تعزیرات حکومتی بخش دولتی مصوب ۱۳۶۹/۱۰/۲۵، قانون تخلفات، جرائم و مجازات‌های مربوط به اسناد سجلی و شناسنامه مصوب ۱۳۷۰/۵/۱۰، قانون تشکیل محکمه عالی انتظامی قضات مصوب ۱۳۷۰/۸/۲۳، قانون اصلاح قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ تصویب‌شده در ۱۳۷۳/۷/۱۹ و قانون تعیین حدود صلاحیت دادرسی و دادگاه‌های نظامی کشور مصوب ۱۳۷۳/۵/۶ اشاره کرد. قانون اخیر که در حوزه دادرسی کیفری خاص نظامیان و در سه ماده به تصویب رسیده است، اشعار می‌دارد که هرگاه در حین تحقیقات و رسیدگی به جرائم خاص نظامی یا انتظامی، جرائم دیگری کشف شود، سازمان قضایی نیروهای مسلح مجاز به رسیدگی است. همچنین، صلاحیت رسیدگی به جرائمی که اسرای ایرانی عضو نیروهای مسلح، در مدت اسارت مرتکب شده‌اند و نیز جرائم اسرای بیگانه در مدت اسارتشان در کشور، با سازمان یادشده خواهد بود. مطابق ماده ۳ این قانون «همه جرائم نظامیان دارای درجه سرتیپی و بالاتر، در مراجع قضایی ذی‌ربط در تهران رسیدگی می‌شود».

همچنین، باید تفاسیر مجمع تشخیص مصلحت نظام از قوانین یادشده را در حکم ابتکارات تقنینی مجمع در حوزه سیاست جنایی به شمار آورد.^۱

۱. برای مثال، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

- تفسیر ماده ۲۸ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷/۸/۳ (مصوب ۱۳۶۸/۹/۲۱).
- تفسیر ماده ۳ قانون تبیین حدود صلاحیت دادرسی و دادگاه‌های نظامی کشور (مصوب ۱۳۷۴/۶/۲).
- تفسیر «قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز» مصوب ۱۳۷۴/۲/۱۲ (مصوب ۱۳۷۵/۱۰/۲۷).
- تفسیر ماده ۴۱ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۸۳/۸/۳۰ مجمع تشخیص مصلحت نظام
- تفسیر ماده ۲ قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۸۱/۸/۱۸ مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۲.۲.۲. قانون‌گذاری جنایی در مقام حکمیت

مجلس شورای اسلامی مرجع عادی تقنین در نظام جمهوری اسلامی ایران است که در عموم مسائل می‌تواند اقدام به وضع قانون کند.^۱ قوانین مزبور نباید با اصول و احکام مذهب رسمی کشور یا قانون اساسی مغایرت داشته باشد که تشخیص این موضوع نیز بر عهده شورای نگهبان است.^۲ از این رو همه مصوبات مجلس شورای اسلامی باید به شورای نگهبان فرستاده شود تا شورای نگهبان ظرف مدت حداکثر ده روز از تاریخ وصول، از نظر انطباق بر موازین اسلام و قانون اساسی آن را مورد بررسی قرار دهد و چنانچه مصوبه را مغایر تشخیص دهد، برای تجدیدنظر به مجلس بازگرداند.^۳ با این حال، گاه مجلس شورای اسلامی با در نظر گرفتن مصلحت نظام، نظر شورای نگهبان را تأمین نمی‌کند و بر نظر خود اصرار می‌ورزد که مطابق با اصل ۱۱۲ قانون اساسی، مجمع تشخیص مصلحت نظام اقدام به برطرف کردن این اختلاف بر اساس معیار مصلحت می‌کند. این مصلحت نیز باید بر اساس موازین شرع و اسلام باشد و از سوی دیگر، مصلحتی موقتی باشد و نه دائمی (ارسطا، ۱۳۸۹ ب، صص. ۳۱۱-۳۱۶). رویه مجمع در این گونه موارد یا پذیرش نظر یکی از طرفین است یا اینکه خود رأساً اقدام به تقنین برای برطرف کردن اختلاف می‌کند؛ زیرا اطلاق اختیار مجمع به موجب اصل ۱۱۲، مانع اصلاح مصوبه مورد اختلاف نیست (محسنی و نجفی اسفاد، ۱۳۸۰، ص. ۱۰۴).

از مهم‌ترین عملکرد مجمع در این حوزه و در ارتباط با قانون‌گذاری جنایی، می‌توان به قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۵ اشاره کرد. لایحه مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری با اصلاحاتی در جلسه علنی مورخ ۱۳۶۴/۶/۲۸ به صورت ۸ ماده و ۱۴ تبصره در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید. شورای نگهبان نیز در جلسه ۱۳۶۴/۷/۹، برخی از مواد لایحه را مغایر شرع و قانون اساسی تشخیص داد. به موجب بند ۵ نامه شورای نگهبان، انحصار مجازات مفسد فی الارض به اعدام و ضبط اموال در صورتی که صاحب معین داشته باشند، در ماده ۴ لایحه یادشده خلاف شرع شناخته شد. شورای

۱. اصل ۷۱ قانون اساسی.

۲. اصل ۷۲ قانون اساسی.

۳. اصل ۹۴ قانون اساسی.

نگهبان در این خصوص به مجازات چهارگانه مفسد فی الارض در شرع و اختیار قاضی در تعیین یکی از آن‌ها مطابق با شرایط ارتكابی اشاره کرده بود.^۱ به علت اصرار مجلس بر مفاد لایحه یادشده، موضوع برای حل اختلاف مطابق با اصل ۱۱۲ قانون اساسی به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارجاع داده شد که مجمع نیز در جلسات متعدد موارد اختلافی را مورد بررسی قرار داد و در نهایت، قانون یادشده را در تاریخ ۱۳۶۷/۹/۱۵ به تصویب رساند. مجمع در ایراد شورای نگهبان به غیرشرعی بودن مفاد ماده ۴ لایحه یادشده، نظر شورای نگهبان را تأیید و ماده ۴ را به شکل شرعی تصویب کرد. مطابق با ماده ۴ مصوب، «اموال مورد اختلاس حسب مورد به دولت یا افراد مسترد خواهد شد و در صورتی که مرتکبان مفسد فی الارض تشخیص داده شوند، به مجازات مفسد فی الارض محکوم خواهند شد». با این حال، مجازات مفسد فی الارض تا پیش از قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، به صورت تخییر و در چهار نوع مجازات اعدام، تصلیب، قطع دست و پا و نفی بلد بود، اما به موجب قانون مجازات ۱۳۹۲، قانون‌گذار ضمن تفکیک میان محاربه و افساد فی الارض، مجازات مفسد فی الارض را منحصر در اعدام کرد.^۲ مجمع در مورد اشکال شرعی شورای نگهبان نسبت به مجازات شروع به کلاهبرداری یا اختلاس یا ارتشا، نظرات مجلس شورای اسلامی را اتخاذ کرده است.

یکی دیگر از رویه‌های مجمع در تعامل قانون‌گذاری، حل اختلاف میان تصویب معاهدات و همکاری‌های بین‌المللی در حوزه سیاست جنایی بوده است. شورای نگهبان اغلب پذیرش این معاهدات و توافق‌نامه‌ها را - به استناد قاعده نفی سبیل و عدم پذیرش ولایت طاغوت - مغایر شرع دانسته است. برای مثال، شورای نگهبان در بررسی لایحه موافقت‌نامه استرداد مجرمان بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری هند اشعار داشته است که «همان‌گونه که در موافقت‌نامه‌های مشابه دیگر اظهار نظر شده است، این لایحه از این رو که اطلاق بسیاری مواد آن، اعمال مقررات غیرمنطقی با موازین شرعی دولت طرف متعاقد را لازم‌الاجرا دانسته و نیز مواد متعددی از جمله بندهای ۱ و ۳ ماده ۱ و ماده ۳ مستلزم تأیید صحت قوانین و صحت آیین

۱. مندرج در نامه شماره ۴۵۳۷ مورخ ۱۳۶۴/۷/۹ شورای نگهبان.

۲. ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.

دادرسی قوه قضائیه هند و نیز ارجاع کارهای قضایی به دادگاه‌های کشور طرف متعاقد است که خود موجب اثر دادن بر احکامی است که در آن دادگاه‌ها ولو برخلاف ضوابط اسلامی صادر می‌شود، خلاف موازین شرع شناخته شد^۱.

مجلس شورای اسلامی نیز در پاسخ به رفع ایرادات شورای نگهبان، بر مصوبه خود اصرار ورزید و مصوبه یادشده مطابق با اصل ۱۱۲ برای حل اختلاف به مجمع ارجاع داده شد. مجمع نیز در تاریخ ۱۳۹۰/۲/۲۵، با در نظر گرفتن مصلحت نظام جمهوری اسلامی، نظر مجلس شورای اسلامی را عیناً مورد تأیید قرار داد^۲. از موارد دیگر اختلاف در این حوزه که به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیده است، می‌توان به لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد مصوب ۱۳۸۷/۷/۲۳، لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان کنفرانس اسلامی جهت مبارزه با تروریسم بین‌المللی مصوب ۱۳۸۷/۱۰/۱۶، لایحه موافقت‌نامه همکاری قضایی بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اسلامی افغانستان مصوب ۱۳۸۹/۲/۲۲ و لایحه موافقت‌نامه استرداد مجرمان بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری ازبکستان مصوب ۱۳۸۱ اشاره کرد.

نحوه رسیدگی به مسائل قضایی مربوط به نمایندگان مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۹/۱۱/۹، طرح الحاق یک ماده به باب محاربه قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵/۳/۶، مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۶/۲/۳۰، تعیین دیه اقلیت‌های دینی مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۶، ماده ۱۲۸ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۸۲/۳/۱۷ و قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰/۸/۷، از دیگر مصوباتی است که در حوزه سیاست جنایی و از مجرای یادشده تقنین شده است.

۳. کارکرد نظارتی مجمع تشخیص مصلحت نظام در سیاست جنایی

مطابق با بند ۲ اصل ۱۱۰ قانون اساسی، نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام از وظایف

۱. مندرج در نامه شماره ۸۸/۳۰/۳۳۷۶۹ مورخ ۱۳۸۸/۴/۲۷ شورای نگهبان.

۲. مندرج در نامه شماره ۶۷۸۶۰/۰۱۰۱ مورخ ۱۳۹۰/۲/۲۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام.

مقام معظم رهبری است که ایشان این نظارت را به مجمع تشخیص مصلحت نظام واگذار کرده‌اند.^۱ این نظارت شامل نظارت بر اعمال سیاست‌های کلی در قوانین و مقررات است. همچنین، مجمع نسبت به اجرای این سیاست‌ها نیز نظارت دارد.^۲ در همین راستا، مجلس شورای اسلامی موظف است که هم‌زمان با بررسی طرح‌ها و لوایح به‌ویژه قانون برنامه و قانون بودجه و تغییرات بعدی، آن‌ها را برای نظارت به کمیسیون نظارت ارسال کند.^۳ این وظیفه هم‌اکنون به‌موجب ابلاغیه‌های مورخ ۱۳۸۴/۶/۱۵ و ۱۳۹۲/۱۲/۲۴ مقام معظم رهبری بر عهده هیئت عالی نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام است. این هیئت متشکل از برخی از اعضای حقوقی و حقیقی مجمع تشخیص مصلحت نظام است و با ریاست رئیس مجمع اداره می‌شود. با این حال، این هیئت به‌صورت منظم نسبت به تصویب قوانین مجلس شورای اسلامی نظارت نداشته و به‌صورت موردی اقدام به اظهارنظر کرده است. در همین راستا، دبیر شورای نگهبان در نامه‌ای به مقام معظم رهبری، ضمن گزارش نسبت به مصوباتی که مخالف سیاست‌های کلی نظام هستند و مجمع تشخیص نسبت به آن‌ها اظهارنظری نکرده است، خواستار ارائه راهکار از معظم‌له نسبت به موضوع شد.^۴ مقام معظم رهبری نیز در هامش نامه یادشده در تاریخ ۱۳۹۳/۳/۱۱، به شورای نگهبان اجازه دادند که در مواردی که مجمع نسبت به موضوع اظهارنظر نکرده است، شورای نگهبان عدم انطباق یا مغایرت مصوبه با سیاست‌های کلی را به مجلس اعلام کند.^۵

۱. فرمان مقام معظم رهبری در خصوص تعیین سیاست‌های کلی نظام (۱۳۷۹/۱۱/۳).

۲. تبصره ۲ ماده ۱ مقررات نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری (۱۳۹۲/۱۲/۲۴).

۳. ماده ۷ مقررات نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری (۱۳۹۲/۱۲/۲۴).

۴. مندرج در نامه شماره ۹۲/۳۰/۵۳۲۰۲ مورخ ۱۳۹۲/۱۱/۳۰ شورای نگهبان.

۵. متن پاسخ مقام معظم رهبری در هامش نامه شماره ۹۲/۳۰/۵۳۲۰۲ به شرح زیر است.

«بسمه‌تعالی»

با سلام و تحیت

در پاسخ به آنچه مرقوم فرموده‌اید:

در مواردی که مجمع تشخیص مصلحت نظام، مغایرت یا عدم انطباق مصوبات مجلس را - بالاخص در قانون برنامه‌های پنج‌ساله یا قانون برنامه و بودجه سالانه - با سیاست‌های کلی به شورای نگهبان اعلام کند، شورای محترم موظف است بر

در همین راستا، شورای نگهبان نیز برخی از مصوبات جنایی کشور را که مغایر با سیاست‌های کلی نظام دانسته، به مجلس اعلام کرده است. برای مثال، شورای نگهبان در بررسی لایحه مجازات اسلامی در سال ۱۳۹۲ اظهار داشته است که «ماده ۲۱۵ موجب ازدیاد مدت حبس در بسیاری از قوانین موجود می‌شود و مخالف با سیاست‌های کلی نظام در امور قضایی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری است و باید اصلاح شود»^۱.

گفتنی است موضوع ماده ۲۱۵ فرایند تبدیل همه مجازات‌های تعزیری و بازدارنده دیگر قوانین به شکل مجازات درجه‌بندی‌شده در قانون مجازات بوده است که مجلس نیز برای برطرف کردن این موضوع، ماده یادشده را حذف کرد.

با این حال، به نظر می‌رسد که نظارت هیئت عالی نظارت مجمع تشخیص مصلحت نظام بر سیاست جنایی تقنینی باید از دو بعد ماهوی و شکلی صورت پذیرد. از بعد ماهوی نیز باید دو موضوع مورد بررسی قرار گیرد. نخست اینکه، آیا مصوبات مجلس شورای اسلامی با سیاست‌های کلی نظام مغایرت دارند یا خیر و دوم اینکه، اگر موضوع مصوبه مجلس در راستای سیاست‌های کلی نظام است، آیا مفاد آن مصوبه با سیاست‌های کلی مربوط تطبیق دارد یا خیر؟ حالت اخیر بیشتر در مورد قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه نمود دارد. از جهت شکلی نیز هیئت نظارت باید بررسی کند که آیا مصوباتی که در راستای سیاست‌های کلی نظام به تصویب رسیده‌اند، توسط مجریان و متولیان قانونی اجرا شده‌اند یا خیر و در صورت اجرا، آیا مطابق با سیاست‌های کلی نظام بوده‌اند یا خیر؟

در ادامه به شرح زیر، به برخی از مصادیق نظارت ماهوی و شکلی هیئت عالی نظارت بر مصوبات سیاست جنایی اشاره می‌کنیم.

مجمع تشخیص مصلحت نظام در اجرای مقررات نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام، لایحه اصلاح قانون مبارزه با پول‌شویی را مغایر با برخی از سیاست‌های کلی نظام تشخیص

اساس نظر مجمع اقدام و مخالفت آن مصوبه را به مجلس اعلام نماید، لکن در مواردی که مجمع در این باره اعلام نظر نکرده است، شورای نگهبان بر طبق وظیفه ذاتی خود درباره مغایرت و عدم انطباق مصوبه با سیاست‌ها عمل خواهد کرد.

والسلام علیکم ورحمه‌الله».

۱. بند ۱۴ نامه شماره ۴۸۰۶۳/۳۰/۹۱ مورخ ۱۳۹۱/۶/۲۶ شورای نگهبان.

داده است. مطابق با نامه شماره ۹۶۸۱۰/۰۱۰۱ مورخ ۱۳۹۷/۴/۴ رئیس هیئت عالی نظارت مجمع تشخیص مصلحت نظام به دبیر شورای نگهبان، عبارت «و همچنین، عرضه و خرید خارج از شبکه فراورده‌های نفتی و دارویی جرم شمرده می‌شود» موضوع بند الف ماده ۱ لایحه اصلاح قانون پول‌شویی - که جرم منشأ را تعریف می‌کند - را با بندهای ۷ و ۱۳ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی از آن رو که «تأمین امنیت غذا و درمان و نیز مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز و ایجاد تنوع در روش‌های فروش را مختل می‌سازد» مغایر دانسته است.

همچنین، هیئت عالی نظارت، اطلاق عبارت «تغییر دادن اطلاعات مربوط به ماهیت واقعی» در بند پ ماده ۲ لایحه مزبور را با بند ۱ سیاست‌های کلی امنیت قضایی در تضمین عدالت و حقوق فردی مغایر اعلام کرده است.^۱

یکی دیگر از مصادیق نظارت ماهوی هیئت عالی نظارت بر مصوبات مجلس، بررسی لایحه الحاق ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی (کنوانسیون پالمو) است. هیئت عالی نظارت در مرحله نخست بررسی، جزء ب بند ۱ ماده ۷، بند ۱ ماده ۱۳، بندهای ۳ و ۵ ماده ۱۵ و مواد ۱۶ و ۱۷ کنوانسیون فوق را از لحاظ ارائه و افشای اطلاعات مالی و اقتصادی، مغایر با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی تشخیص داد^۲ و در مرحله دوم، اصلاحیه مجلس را نیز مغایر با سیاست‌های کلی امنیت ملی دانست.^۳

نگارندگان از بعد نظارت شکلی از لحاظ مغایرت اجرای قانون با سیاست‌های کلی جنایی، مصدق را در نظرات هیئت عالی نظارت نیافته است، اما نامه‌ای از سوی رئیس قوه قضائیه در سال ۱۳۹۶ در خصوص مغایرت لایحه بودجه با سیاست‌های کلی قضایی به مجمع ارسال شده است که می‌تواند از مصادیق نظارت شکلی بر سیاست‌های کلی جنایی شمرده شود. نامه مزبور به این موضوع اشاره کرده است که در بند ۱۲ سیاست‌های کلی قضایی بر «تأمین نیازهای قوه قضائیه در زمینه‌های مالی، تشکیلاتی و استخدامی با توجه به اصول ۱۵۶، ۱۵۷ و ۱۵۸ قانون

۱. بند ۲ نامه شماره ۹۶۸۱۰/۰۱۰۱ مورخ ۱۳۹۷/۴/۴ رئیس هیئت عالی نظارت مجمع تشخیص مصلحت نظام خطاب به دبیر شورای نگهبان.

۲. نامه شماره ۹۹۰۰/۹۷۴۱ مورخ ۱۳۹۷/۴/۹ رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام خطاب به دبیر شورای نگهبان.

۳. نامه شماره ۹۹۰۰-۴۷۶۴۴ مورخ ۱۳۹۷/۴/۱۷ رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام خطاب به شورای نگهبان.

اساسی» تأکید شده است و در همین راستا نیز در ماده ۱۱۹ قانون برنامه ششم توسعه، دولت موظف شده است که «در طول سنوات اجرای برنامه، حداقل ۲/۹ درصد از منابع بودجه عمومی دولت را برای اجرای تکالیف و برنامه‌های قوه قضائیه و سازمان‌های وابسته در بودجه سنواتی پیش‌بینی و تأمین کند». با این حال، دولت در لایحه بودجه مبلغ کمتر از میزان پیش‌بینی در برنامه ششم توسعه را برای قوه قضائیه به تصویب رساند. در همین راستا، رئیس قوه قضائیه در دو نامه موضوع را از لحاظ عدم انطباق و مغایرت لایحه مزبور با مفاد بند ۱۲ سیاست‌های کلی قضایی خطاب به رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام^۱ و دبیر شورای نگهبان ارسال کرد.^۲

نامه مزبور در جلسه شورای نگهبان نیز مطرح شد، اما شورای نگهبان و هیئت عالی نظارت مجمع در نظرات خود نسبت به لایحه بودجه ۱۳۹۷، اشاره‌ای به عدم مغایرت یا عدم انطباق لایحه بودجه ۱۳۹۷ با سیاست‌های کلی قضایی نکردند. با این حال، نامه مزبور از لحاظ اشاره به نظارت شکلی هیئت عالی نظارت بر سیاست‌های کلی نظام تأمل‌برانگیز است؛ توضیح اینکه، از آنجاکه مفاد سیاست‌های کلی نظام مقرر در بند ۱۲ سیاست‌های کلی قضایی و به تبع آن، ماده ۱۱۹ قانون برنامه توسعه دولت اجرا نشده است، مغایر با اجرای سیاست‌های کلی قضایی است. از این رو مفاد نامه رئیس قوه قضائیه در خصوص نظارت شکلی درست است، اما نگارندگان معتقد است که موضوع «عدم انطباق» فاقد وجاهت علمی است؛ زیرا ماده ۱۱۹ منطبق با سیاست‌های کلی نظام تدوین و تصویب شده است، اما از لحاظ اجرا و عینیت یافتن آن با سیاست‌های کلی مغایر است. در صورت عدم پذیرش این تفکیک باید قائل به این موضوع شویم که هر عدم مغایرتی عدم انطباق نیز شمرده می‌شود که این موضوع وجاهت حقوقی ندارد.

نتیجه‌گیری

مجمع تشخیص مصلحت نظام به‌عنوان یکی از نهادهای اساسی جمهوری اسلامی ایران دارای نقش‌های مستقیم و غیرمستقیم در ارائه و تقنین سیاست‌ها و مقررات حوزه سیاست جنایی یعنی تبیین نگرش قانون‌گذار در برخورد با پدیده مجرمانه است. پیشنهاد سیاست‌های کلی به‌عنوان

۱. نامه شماره ۹۰۰۰/۶۱۹۹۰/۱۰۰ مورخ ۱۳۹۶/۱۲/۹ رئیس قوه قضائیه خطاب به رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۲. نامه شماره ۹۰۰۰/۶۱۹۱۴/۱۰۰ مورخ ۱۳۹۶/۱۲/۱۰ رئیس قوه قضائیه به دبیر شورای نگهبان.

اسناد بالادستی تقنین در جمهوری اسلامی ایران و نیز حل معضل و برطرف کردن اختلاف تقنینی میان مجلس و شورای نگهبان، مهم‌ترین کارکرد مجمع تشخیص در قانون‌گذاری جمهوری اسلامی ایران شمرده می‌شود. مجمع نیز در همین راستا برخی از سیاست‌های کلی نظام مرتبط با حوزه سیاست جنایی از جمله سیاست‌های جرم‌انگاری، جرم‌زدایی، حبس‌زدایی، پیشگیری از جرم و... را پیشنهاد کرده که این سیاست‌ها مبنای تقنین در مراجع قانون‌گذاری از جمله مجلس شورای اسلامی قرار گرفته است. همچنین، مجمع مقرراتی را هم در مقام حل معضل (به صورت مستقل) و هم در مقام حکمیت (اختلاف میان شورای نگهبان و مجلس شورای اسلامی) تصویب و برای اجرا ابلاغ کرده است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به قانون مبارزه با مواد مخدر و قانون تشدید مجازات اختلاس و ارتشا و کلاهبرداری اشاره کرد. یکی از کارکردهای مهم مجمع در حوزه سیاست جنایی تقنینی، وظیفه نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های جنایی است. این نظارت به دو صورت ماهوی و شکلی است. از بعد ماهوی نیز باید دو موضوع مورد بررسی قرار گیرد. نخست اینکه، آیا مصوبات مجلس شورای اسلامی با سیاست‌های کلی نظام مغایرت دارند یا خیر و دوم اینکه، اگر موضوع مصوبه مجلس در راستای سیاست‌های کلی نظام است، آیا مفاد آن مصوبه با سیاست‌های کلی مربوط تطبیق دارد یا خیر؟ حالت اخیر بیشتر در مورد قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه نمود دارد. از جهت شکلی نیز هیئت نظارت باید بررسی کند که آیا مصوباتی که در راستای سیاست‌های کلی نظام به تصویب رسیده‌اند، توسط مجریان و متولیان قانونی اجرا شده‌اند یا خیر و در صورت اجرا، آیا مطابق با سیاست‌های کلی نظام بوده‌اند یا خیر؟

پیشنهادها

تبیین جایگاه و نقش مجمع تشخیص مصلحت نظام در سیاست جنایی تقنینی، اهمیت و ظرفیت این نهاد را در حوزه سیاست‌گذاری جنایی به خوبی نشان می‌دهد. تا آنجا که می‌توان گفت از طریق این نهاد، سیاست‌های اساسی جنایی کشور مبتنی بر مطالعات آینده‌نگر را تحت عنوان «سیاست‌های کلی سیاست جنایی»، ترسیم و برای برخورد با پدیده مجرمانه مبتنی بر تحولات اجتماعی برنامه‌ریزی کرد. نگارندگان معتقدند که جامعه امروز به دلیل پیچیدگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیازمند هوشمندسازی برنامه‌ریزی در خصوص تحولات بزهکاری است و این مهم بدون تبیین سیاست‌های جنایی آینده‌نگر امکان‌پذیر نخواهد بود. از این رو به استناد قانون

اساسی، مجمع تشخیص نظام می‌تواند و باید این سیاست‌گذاری را انجام دهد و بر اجرای آن نظارت لازم را اعمال کند و بر کارآمدی سیاست جنایی تقنینی بیفزاید که این مهم نیز با پیشنهادهاى زیر تقویت خواهد شد.

۱. ابتکار به موقع مجمع برای تصویب سیاست‌های کلی جنایی در حوزه‌های مختلف و به‌ویژه پیشگیری از پدیده مجرمانه. به نظر می‌رسد سیاست کلی «پیشگیری رشدمدار» که بر وجود نظام تربیتی کامل و جامع و مبانی و اهداف الگوی اسلامی-ایرانی تأکید دارد، نیاز جدی این حوزه است.

۲. از آنجاکه تقنین جزو وظایف مجلس شورای اسلامی است، ابتکار مجمع تشخیص مصلحت نظام در تقنین باید در شرایط کاملاً استثنایی انجام شود. به نظر می‌رسد این شرایط تنها باید ناظر بر یک معضل مهم مانند عدم تصویب یک قانون جنایی در مجلس شورای اسلامی به دلیل تعارض منافع باشد؛ ضمن اینکه لازم است شرایط و معیارهای معضل بودن یک موضوع نیز توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تعیین شود.

۳. بهره‌گیری از کارشناسان حوزه علوم جنایی برای تقویت کارکرد تقنینی و نظارتی مجمع تشخیص مصلحت نظام بر سیاست جنایی تقنینی، کاملاً ضروری و جدی است.

منابع

- ۱) ابن منظور، محمدبن مکرم (۱۴۱۴ق). لسان العرب (جلد ۲). بیروت: دارالفکر للطباعة والنشر والتوزيع.
- ۲) اداره کل امور فرهنگی و روابط عمومی مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۱). صورت مشروح مذاکرات شورای بازنگری قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. تهران: چاپخانه مجلس شورای اسلامی.
- ۳) ارسطا، محمدجواد (۱۳۸۹ الف). مبانی تحلیلی نظام جمهوری اسلامی ایران. قم: بوستان قم.
- ۴) ارسطا، محمدجواد (۱۳۸۹ ب). تشخیص مصلحت نظام. تهران: کانون اندیشه جوان.
- ۵) ارسطا، محمدجواد (۱۳۸۹ ج). تشخیص مصلحت نظام از دیدگاه فقهی-حقوقی. تهران: کانون اندیشه جوان.
- ۶) امیرارجمند، اردشیر (۱۳۸۱). سیاست‌های کلی نظام در پرتوی اصل حاکمیت قانون و جمهوریت. راهبرد، ۲۶، صص ۷۰-۹۲.
- ۷) پاک‌نهاد، امیرحسین (۱۳۸۸). سیاست جنایی ریسک‌مدار. چاپ ۱، تهران: میزان.
- ۸) تایللی، نیک (۱۳۹۵). پیشگیری از جرم (امین‌الله زمانی و مریم مهذب، مترجمان). چاپ ۱، تهران: مجد.
- ۹) جمشیدی، علیرضا (۱۳۹۰). سیاست جنایی مشارکتی. چاپ ۱، تهران: میزان.
- ۱۰) جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱). ولایت فقیه (ولایت فقاها و عدالت). قم: اسرا.
- ۱۱) حسینی، سیدمحمد (۱۳۸۳). سیاست جنایی اسلام و جمهوری اسلامی ایران. تهران: سمت.
- ۱۲) خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۷۸). صحیفه امام. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت‌الله علیه).
- ۱۳) زارعی، محمدحسن (۱۳۸۳). نظام قانون‌گذاری ایران و جایگاه مجمع تشخیص مصلحت نظام با تأملی در ماهیت حقوقی سیاست‌های کلی. نشریه راهبرد، ۳۴، صص ۳۲۰-۳۳۳.
- ۱۴) شیرازی حسینی، محمد (۱۴۱۳ق). الفقه، القواعد الفقیه. بیروت: مؤسسه امام‌رضا (علیه‌السلام).
- ۱۵) عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۸۵). حقوق اساسی ایران. تهران: دانشگاه تهران.
- ۱۶) فراهیدی، خلیل‌بن‌احمد (۱۴۱۰ق). کتاب العین (جلد ۳). قم: مؤسسه الهجرة.
- ۱۷) قاضی، ابوالفضل (۱۳۸۳). حقوق اساسی و نهادهای سیاسی. چاپ ۱۲، تهران: میزان.
- ۱۸) قیاسی، جلال‌الدین (۱۳۸۵). مبانی سیاست جنایی حکومت اسلامی. تهران: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- ۱۹) لازرژ، کریستین (۱۳۹۰). درآمدی بر سیاست جنایی (علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، مترجم). چاپ ۲، تهران: میزان.
- ۲۰) محسنی، فرید و نجفی اسفاد، مرتضی (۱۳۸۰). بررسی حقوقی مجمع تشخیص مصلحت نظام و

- جایگاه آن در نظام جمهوری اسلامی ایران. دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۲۱ و ۲۲، صص. ۸۷-۱۱۴.
- ۲۱) مرکز تحقیقات شورای نگهبان (۱۳۸۹). مجموعه نظریات شورای نگهبان (۱۳۸۰-۱۳۹۵). تهران: سروش.
- ۲۲) ملک‌افضلی اردکانی، محسن (۱۳۸۶). جایگاه مجمع تشخیص مصلحت نظام در فرایند قانون‌گذاری. حکومت اسلامی، ۴۴، صص. ۶۵-۹۲.
- ۲۳) ملک‌افضلی اردکانی، محسن (۱۳۹۵). سنجش‌های تشخیص مصلحت نظام از منظر فقه سیاسی اسلام. مطالعات فقه اسلامی و مبانی حقوق، ۱۰ (۳۳)، صص. ۵-۲۵.
- ۲۴) نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۷). مباحثی در علوم جنایی (تقریرات درس جرم‌شناسی) (شهرام ابراهیمی، به کوشش). تهران.
- ۲۵) هاشمی، سیدمحمد (۱۳۷۵). حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (جلد ۲). قم: مجتمع آموزش عالی قم.

26) <http://www.maslahat.ir>

27) <http://nazarat.shora-rc.ir>

References

- 1) Amid Zanjani, Abbasali (1385 SH/2006). Hoquq-e Asasi-ye Iran [Constitutional Law of Iran]. Tehran: University of Tehran [in Persian].
- 2) Amirarjomand, Ardeshir (1381 SH/2002). Siasat-haye Kolli-ye Nezam dar Parto-ye Asl-e Hakemiyat-e Qanun va Jomhuriyyat [General Policies of the System in Light of the Principle of Rule of Law and Republicanism]. Rahbord [Strategy], 26, 70-92 [in Persian].
- 3) Arasta, Mohammad Javad (1389 SH/2010a). Mabani-ye Tahlili-ye Nezam-e Jomhuri-ye Eslami-ye Iran [Analytical Foundations of the System of the Islamic Republic of Iran]. Qom: Bustan-e Qom [in Persian].
- 4) Arasta, Mohammad Javad (1389 SH/2010b). Tashkhis-e Maslahat-e Nezam [Discernment of the Expediency of the System]. Tehran: Kanoon-e Andisheh-ye Javan [in Persian].
- 5) Arasta, Mohammad Javad (1389 SH/2010c). Tashkhis-e Maslahat-e Nezam az Didgah-e Feqhi-Hoquqi [Discernment of the Expediency of the System from a Jurisprudential-Legal Perspective]. Tehran: Kanoon-e Andisheh-ye Javan [in Persian].
- 6) Edareh-ye Koll-e Omur-e Farhangi va Ravabet-e Omumi-ye Majles-e Shoray-e Eslami (1381 SH/2002). Surat-e Mashruh-e Mozakerat-e Shoray-e Baznegari-ye Qanun-e Asasi-ye Jomhuri-ye Eslami-ye Iran [Detailed Proceedings of the Council for the Revision of the Constitution of the Islamic Republic of Iran]. Tehran: Printing House of the Islamic Consultative Assembly [in Persian].
- 7) Farahidi, Khalil ibn Ahmad (1410 AH/1989). Kitab al-Ayn (Vol. 3). Qom: al-Hijra Institute [in Arabic].
- 8) Ghazi, Abolfazl (1383 SH/2004). Hoquq-e Asasi va Nahadhaye Siasi [Constitutional Law and Political Institutions] (12th ed.). Tehran: Mizan [in Persian].
- 9) Ghiasi, Jalal al-Din (1385 SH/2006). Mabani-ye Siasat-e Jena'i-ye Hokumat-e Eslami [Foundations of the Criminal Policy of Islamic Government]. Tehran: Research Institute of Islamic Sciences and Culture [in Persian].
- 10) Hashemi, Seyyed Mohammad (1375 SH/1996). Hoquq-e Asasi-ye Jomhuri-ye Eslami-ye Iran [Constitutional Law of the Islamic Republic of Iran] (Vol. 2). Qom: Qom Higher Education Complex [in Persian].
- 11) Hosseini, Seyyed Mohammad (1383 SH/2004). Siasat-e Jena'i-ye Eslam va Jomhuri-ye Eslami-ye Iran [Criminal Policy of Islam and the Islamic Republic of Iran]. Tehran: SAMT [in Persian].
- 12) Ibn Manzur, Mohammad ibn Makram (1414 AH/1993). Lisan al-Arab (Vol. 2). Beirut: Dar al-Fikr for Printing, Publishing and Distribution [in Arabic].
- 13) Jamshidi, Alireza (1390 SH/2011). Siasat-e Jena'i-ye Mosharekati [Participatory Criminal Policy] (1st ed.). Tehran: Mizan [in Persian].
- 14) Javadi Amoli, Abdollah (1391 SH/2012). Velayat-e Faqih (Velayat-e Faqahat va Edalat) [Guardianship of the Jurist (Guardianship of Jurisprudence and Justice)]. Qom: Esra [in Persian].
- 15) Khomeini, Seyyed Ruhollah (1378 SH/1999). Sahifeh-ye Emam [The Imam's

- Collected Sayings and Writings]. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works [in Persian].
- 16) Lazerges, Christine (1390 SH/2011). Daramadi bar Siasat-e Jena'i [An Introduction to Criminal Policy] (Ali Hossein Najafi Abrandabadi, Trans.). (2nd ed.). Tehran: Mizan [in Persian].
 - 17) Malek-Afzali Ardakani, Mohsen (1386 SH/2007). Jaygah-e Majma-e Tashkhis-e Maslahat-e Nezam dar Farayand-e Qanungozari [The Position of the Expediency Discernment Council in the Legislative Process]. Hokumat-e Eslami [Islamic Government], 44, 65-92 [in Persian].
 - 18) Malek-Afzali Ardakani, Mohsen (1395 SH/2016). Sanjeh-haye Tashkhis-e Maslahat-e Nezam az Manzar-e Feqh-e Siasi-ye Eslam [Criteria for Discernment of the Expediency of the System from the Perspective of Islamic Political Jurisprudence]. Motaleat-e Feqh-e Eslami va Mabani-ye Hoquq [Studies in Islamic Jurisprudence and Foundations of Law], 10(33), 5-25 [in Persian].
 - 19) Markaz-e Tahqiqat-e Shoray-e Negahban (1389 SH/2010). Majmueh-ye Nazariyat-e Shoray-e Negahban (1380-1395) [Collection of the Guardian Council's Opinions (1380-1395)]. Tehran: Soroush [in Persian].
 - 20) Mohseni, Farid, & Najafi Esfad, Morteza (1380 SH/2001). Barrasi-ye Hoquqi-ye Majma-e Tashkhis-e Maslahat-e Nezam va Jaygah-e An dar Nezam-e Jomhuri-ye Eslami-ye Iran [A Legal Examination of the Expediency Discernment Council and Its Position in the System of the Islamic Republic of Iran]. Didgahhaye Hoquq-e Ghazai [Judicial Legal Views], 21-22, 87-114 [in Persian].
 - 21) Najafi Abrandabadi, Ali Hossein (1387 SH/2008). Mabahehi dar Olum-e Jena'i (Taqrirat-e Dars-e Jormshenasi) [Topics in Criminal Sciences (Lectures on Criminology)] (Shahram Ebrahimi, Ed.). Tehran: [n.p.] [in Persian].
 - 22) Paknezhad, Amirhossein (1388 SH/2009). Siasat-e Jena'i-ye Risk-Madar [Risk-Oriented Criminal Policy] (1st ed.). Tehran: Mizan [in Persian].
 - 23) Shirazi Hosseini, Mohammad (1413 AH/1992). al-Fiqh, al-Qawaid al-Fiqhiya. Beirut: Imam Reza Institute [in Arabic].
 - 24) Tilley, Nick (1395 SH/2016). Pishgiri az Jorm [Crime Prevention] (Aminollah Zamani & Maryam Mohazzab, Trans.). (1st ed.). Tehran: Majd [in Persian].
 - 25) Zarei, Mohammad Hasan (1383 SH/2004). Nezam-e Qanungozari-ye Iran va Jaygah-e Majma-e Tashkhis-e Maslahat-e Nezam ba Taammoli dar Mahiyat-e Hoquqi-ye Siasat-haye Kolli [Iran's Legislative System and the Position of the Expediency Discernment Council with a Reflection on the Legal Nature of General Policies]. Rahbord [Strategy], 34, 320-333 [in Persian].

26) <http://www.maslahat.ir>

27) <http://nazarat.shora-rc.ir>